

Hebben we straks nog de van de droge heide?

Nog niet eens zo heel lang geleden hoorde een augustusbezoek aan een heideveld tot het standaardrepertoire van veel vlindersaars. Op de bloeiende hei zag je al gauw tientallen heivlinders en kommavlinders, en op een paar plekken ook kleine heivlinders.

Tekst: Al eerder hebben we in dit ‘feuilleton’ geschreven over hoe de vlindergemeenschap op de hei veranderd is. (Worden de vlinders op de hei steeds gewoner?) We zijn maar een drietal jaar verder met een tweetal extreem droge zomers achter de rug; nu moeten we een iets meer alarmistische boodschap afgeven: zien we nog wel de karakteristieke vlinders van de droge heide volgend jaar? Staan we op het punt binnen afzienbare tijd een of meer soorten in Nederland echt te verliezen?

Chris van Swaay
De Vlinderstichting
& Martin Poot
CBS

Leeft de heide nog?

Zoals eerder gerapporteerd, gaat het al langer slecht met de heide. Eerst op grote schaal ontgonnen tot er vooral snippers over waren die vaak geïsoleerd van elkaar liggen, daaroverheen kwam de verdroging, verzuring en vermesting, en uiteindelijk zijn er op veel heidevelden alleen nog parse struiken over. Het ziet er op het eerste gezicht wel mooi uit, maar leeft het nog?

Laten we de meest karakteristieke soorten van droge heide eens onder de loep nemen: heivlinder, kommavlinder en kleine heivlinder. De eerste twee komen behalve op heide ook voor in de duinen. Tot en met 2018 hebben we de officiële indexen, voor 2019 gebruiken we een voorlopige index (nog niet alle routes waren bij het schrijven van dit stuk ingevoerd).

Heivlinder

Begin jaren negentig was dit een van de talrijkste vlinders op routes op droge heide, en je kon er zo maar tientallen of zelfs honderden zien op een goede dag. In de duinen gaat hij met niet al te veel grote

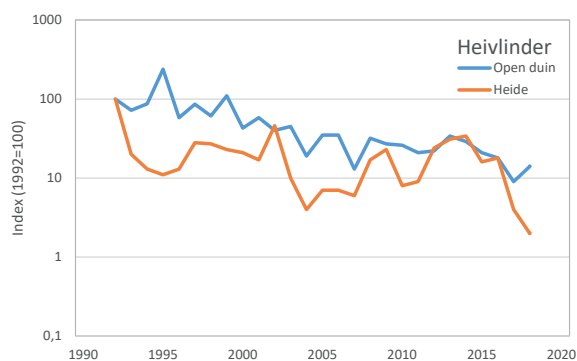
schommelingen achteruit. Dit gebeurt gestaag met 8% per jaar, waarbij we ondertussen sinds het begin van de jaren negentig bijna 90% van de heivlinders in de duinen zijn kwijtgeraakt. Op de heide schommelt de soort veel meer. Vooral in de jaren 2003 en 2013 (niet toevallig heel droge zomers) vielen de grote klappen met een forse daling in de aantallen. In 2018 staat de indexwaarde (gevaarlijk) dicht bij nul, 98% lager dan in 1992. In 2019 bleven de aantallen op de hei op hetzelfde lage niveau.

Kommavlinder

Zowel in de duinen als op de heide laat de trend een vrijwel voortdurende daling zien. Tot 2018: toen daalden de aantallen op de heide van het ene op het andere jaar met 80%. Tegelijkertijd stegen de aantallen in de duinen. We vermoeden dat de kommavlinder, meer dan andere soorten, te lijden heeft gehad van de droogte in 2018. In 2019 is hij vrijwel niet meer gezien in het binnenland en zijn ook in de duinen de aantallen enorm gedaald.

Kleine heivlinder

Onze meest bedreigde soort van droge heide (en stuifzand). Nog maar één populatie is er over in heel Noordwest-Europa. De dichtstbijzijnde populaties liggen ter hoogte van Parijs of bij Berlijn. Al jaren schommelen de aantallen op de Veluwe tussen enkele en hooguit tientallen. In 2018 hebben we geprobeerd de soort te helpen door nectarkroegen te maken. Die wisten ze gelukkig ook te vinden. Maar in 2019 zijn nog maar een paar vlinders gezien.

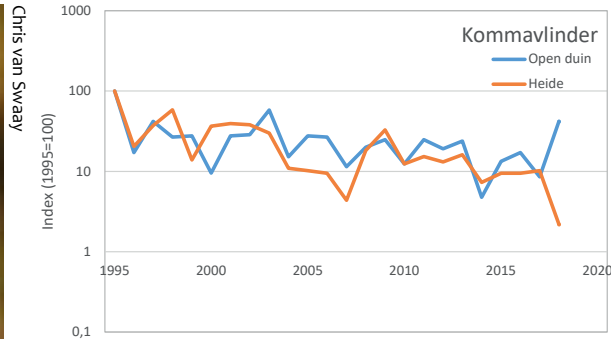
Index van de heivlinder 1992-2019.

Heivlinder

Chris van Swaay

karacteristieke vlinders

Index van de komma-vlinder 1995-2019.

Oorzaken

Achter de recente achteruitgang van vlinders van droge heide zitten twee grote drijvende krachten:

- Wat acuut speelt, zijn de effecten van de klimaatverandering. Deze leidt niet alleen tot hogere temperaturen, maar ook tot meer droogte én zwaardere buien met wateroverlast. Vooral die droogte hakte erin: de struikheide bloeit niet of slecht, en er is dus weinig nectar. Bovendien sterft veel schapengras, een van de belangrijkste waardplanten voor de rupsen. Dat komt wel weer terug, maar de rupsen hebben niets te eten.
- De stikstofdepositie vanuit het intensief gebruikte agrarische landschap is een al veel langer onderkend probleem voor de natuur op de hei. Deze legt een deken van ammoniak over de heide. Die leidt in eerste instantie tot de beruchte vergrassing: ongewenste grassen bedekken langzaam de open stukjes zand en uiteindelijk ook de heideplanten. Daarnaast verzuurt de bodem verder, waardoor er steeds minder mineralen beschikbaar zijn voor de planten die erop groeien, en daarmee ook voor de rupsen van vlinders die van die planten moeten eten. De stikstofdepositie is weliswaar gedaald, maar nog steeds veel hoger dan de kritische depositie. En die is vermoedelijk ook nog eens te hoog. We denken dat de te hoge stikstofdepositie uitein-

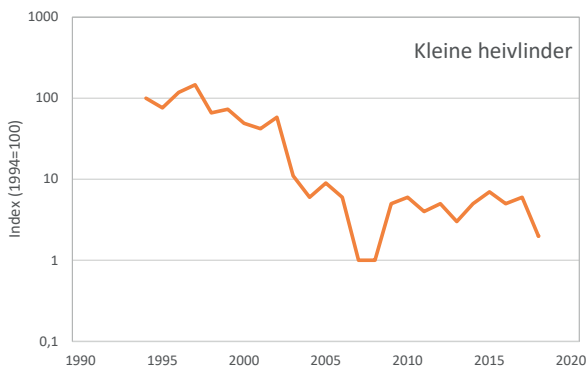
delijk verantwoordelijk is voor de voortdurende langzame daling van de indexen van vlinders van droge heide: er overleven bijna ieder jaar te weinig rupsen.

Volgend jaar vliegen er vast nog wel vlinders op de droge heide, maar of het aantal heivlinders en komma-vlinders zich zal herstellen is maar afwachten. En of we volgend jaar überhaupt nog kleine heivlinders zullen zien, valt te betwijfelen. Wanneer soorten verdwijnen van kleine heideveldjes kunnen deze vaak niet meer geherkoloniseerd worden, doordat de afstanden tot dichtstbijzijnde brongebieden te groot zijn geworden. Op de grotere en meer gevarieerde velden zullen zeker nog wel wat vlinders vliegen. Maar hoe lang nog? Zelfs als de stikstofdepositie en de klimaatverandering worden teruggedraaid, zal het nog lang duren voor de heidevelden weer voldoende hersteld zullen zijn. Tot dan toe zullen beheerders alle creativiteit nodig hebben om deze mooie vlinders te behouden.

Literatuur

<https://nieuws.kuleuven.be/nl/2019/uitstoot-van-stikstof-is-schadelijker-voor-natuur-dan-gedacht>.

Van Swaay, C. & M. Poot, 2016. Worden de vlinders op de hei steeds gewoner? *Vlinders* 31 (4): 10-11.

Index van de kleine heivlinder 1994-2019.

Chris van Swaay